

Посилання на статтю

Рач В.А. Проектно-орієнтовані моделі управління та оцінки діяльності вищих навчальних закладів / В.А. Рач, А.Ю. Борзенко-Мірошніченко // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2009. – № 1(29). – С. 81-89. – Режим доступу: <http://www.pmdp.org.ua/images/Journal/29/09rvavnz.pdf>

УДК 005.8:005.34:005.83:378

В.А. Рач, А.Ю. Борзенко-Мірошніченко

ПРОЕКТНО-ОРИЄНТОВАНІ МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ ТА ОЦІНКИ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Побудовано трьохрівневу модель управління системою вищої освіти. Сформульовані базові принципи концепції реформування управління системою вищої освіти за умови введення регіонального рівня. Визначені переваги і недоліки практичного впровадження принципів. Рис. 3, табл. 1, дж. 17.

Ключові слова: реформування, принципи, модель управління, регіональний рівень управління, оцінювання діяльності, соціально-освітня система, освітні проекти, портфель освітніх проектів.

В.А. Рач, А.Ю. Борзенко-Мірошніченко

ПРОЕКТНО-ОРИЕНТИРОВАННЫЕ МОДЕЛИ УПРАВЛЕНИЯ И ОЦЕНКИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СИСТЕМЫ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Построена трехуровневая модель управления системой высшего образования. Сформулированы базовые принципы концепции реформирования управления системой высшего образования при условии введения регионального уровня. Определены преимущества и недостатки практического применения принципов.

V.A. Rach, A.Y. Borzenko-Miroshnichenko

PROJECT-ORIENTED MODELS OF THE HIGHER EDUCATION SYSTEM ACTIVITY MANAGEMENT AND ESTIMATION

The three-level model of the higher education system management is generated. Basic principles to reform the higher education system management according to demand to add regional level are formulated. Merits and demerits of these principles implementation are defined.

Постановка проблеми та аналіз досліджень. Однією з існуючих проблем в управлінні сучасною вищою освітою в Україні є проблема оцінювання діяльності її складових – вищих навчальних закладів. Це пов'язано із відсутністю прозорого і простого механізму оцінювання діяльності вищих навчальних закладів. Результатом оцінювання повинна бути інформація для управління рухом системи вищої освіти України у напрямку змін у відповідності до обраної стратегії (місії) [1]. Сьогодні найбільш ефективним інструментом досягнення визначених стратегічних цілей є реалізація проектів [2, с. 16]. При чому в системі вищої освіти на даному етапі її розвитку намітився перехід від управління

окремими освітніми проектами [3,4,5] до управління портфелями проектів вищих навчальних закладів [6,7,8]. Портфель освітніх проектів формується з позицій відповідності стратегії розвитку окремого вищого навчального закладу [9] або регіонального освітнього простору, який поєднує вищі навчальні заклади відповідного регіону в інтегрований освітній простір [10]. Але це одиничні випадки, які ще не набули системного характеру.

Виділення невирішеної частини проблеми. Масштабне втілення проектно-орієнтованого підходу потребує проведення деяких структурних перетворень в системі вищої освіти. При цьому ці перетворення (реформи) більшою мірою стосуються методологічного рівня, тобто розробки нових моделей діяльності (управління, структур і т. ін.) і не потребують суттєвих фінансових витрат. Треба пам'ятати, що будь-який процес реформування необхідно реалізовувати поступово шляхом поліпшення [11].

При цьому реформування повинно ґрунтуватися на чіткій концептуальній моделі, сутність якої розкривається через сукупність базових принципів. На сьогодні, на жаль, для системи вищої освіти такі моделі відсутні.

Перехід будь-якої системи на нові принципи роботи в першу чергу відображується на критеріях і системі оцінювання її діяльності. Вища освіта як система не є виключенням з цього правила.

Метою статті є розробка концептуальної моделі управління системою вищої освіти як основи реформування та формування сукупності базових принципів управління системою вищої освіти України.

Основна частина дослідження. Існуюча модель управління системою вищої освіти в Україні містить два рівня: національний і безпосередньо рівень вищих навчальних закладів. На сьогодні кількість вищих навчальних закладів в Україні складає 904 [12]. При цьому усі управлінські дії здійснює єдиний державний орган – Міністерство освіти і науки України. При такому підході національний рівень не спроможен вирішити усі проблеми, що виникають на регіональному рівні та безпосередньо у вищих навчальних закладах. К основним проблемам регіонального рівня слід віднести нераціональне використання кадрів вищої кваліфікації, перетин напрямів підготовки і т. ін. (рис. 1).

Для здійснення ефективної координації діяльності вищих навчальних закладів в існуючу дворівневу модель управління системою вищої освіти доцільно додати третій рівень. Таким рівнем повинен стати регіональний. Його основним завданням є мінімізація зазначених вище проблем, що в графічному вигляді відповідає значному зменшенню зони перетину функцій. Цей рівень повинен зайняти місце між національним та рівнем вищих навчальних закладів. Графічно таку модель можна представити як трьохрівневу модель управління системою вищої освіти (рис. 2).

Управління на кожному рівні слід реалізовувати за відповідними системними моделями. Ці моделі доцільно представляти у вигляді чотирьох взаємопов'язаних елементів [13].

На національному рівні такими взаємосодіючими елементами є:

- національна стратегія розвитку Держави;
- національна стратегія розвитку вищої освіти;
- система управління вищою освітою;
- система оцінювання вищої освіти.

Управління на цьому рівні повинно здійснюватися виходячи з стратегії розвитку України, невід'ємною складовою якої є національна стратегія розвитку вищої освіти. Також цей рівень включає систему оцінювання вищої освіти, яка сьогодні потребує координальних змін. Підкреслимо, що прийняття будь-яких управлінських рішень повинно базуватися на даних системи оцінювання [14, с.

69-71]. Тому система управління вищою освітою України щільно пов'язана із процесом оцінювання діяльності окремих вищих навчальних закладів та системи в цілому. Оцінювання діяльності вищих навчальних закладів передбачає не тільки збір потрібних даних і їх обробку, а також порівняння, виділення «кращих результатів», аналіз причин і можливостей їх отримання. Тільки на такій ґрунтовній оцінці повинні базуватися управлінські рішення, що приймаються та впроваджуються у всій системі вищої освіти України.

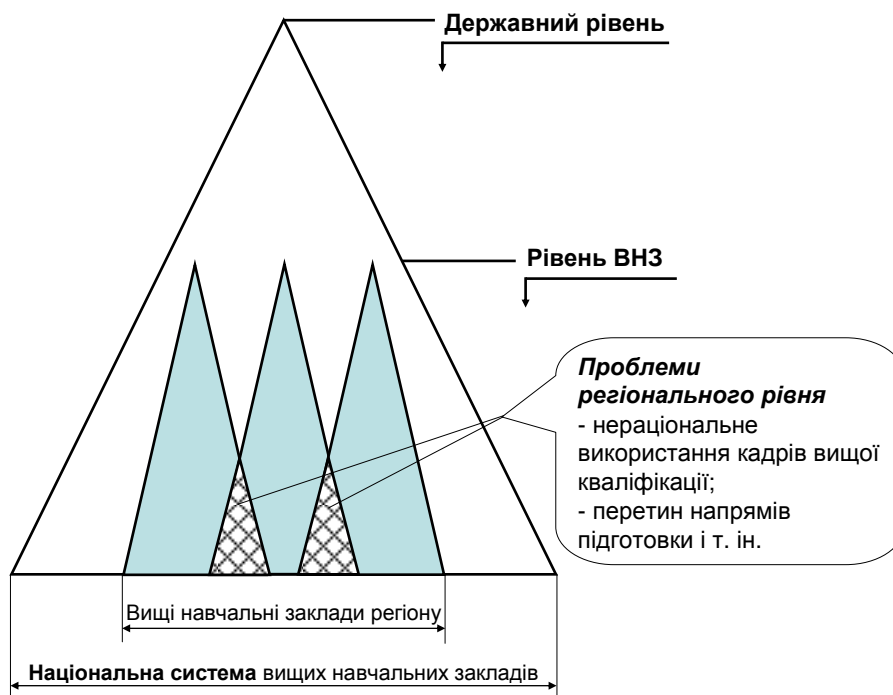

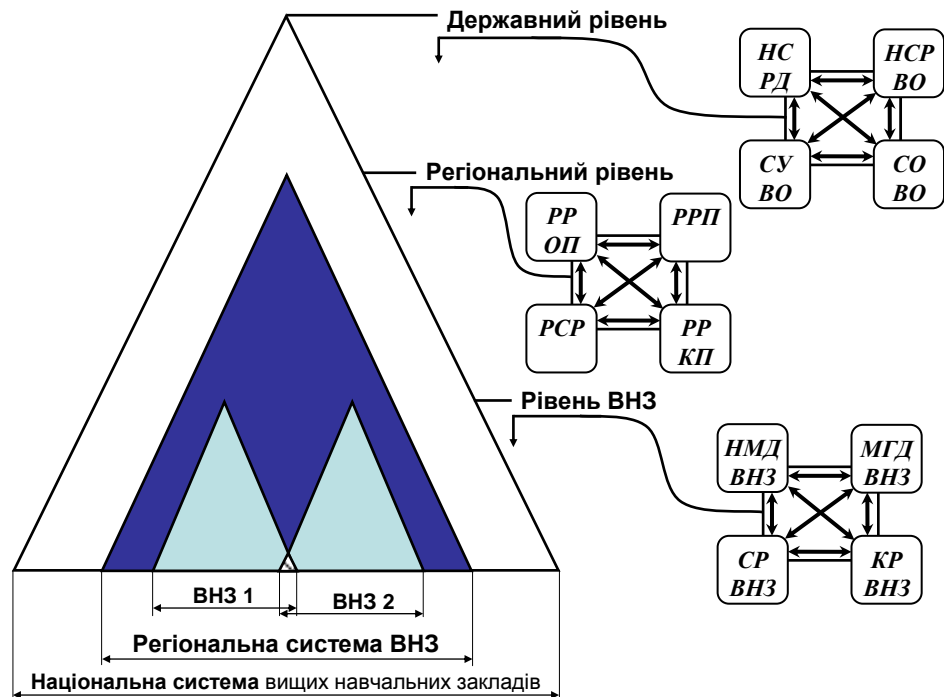
Рис. 1. Існуюча модель управління системою вищої освіти

Отже починати реформування управління системою вищої освіти України слід з системи оцінювання її діяльності, створення і впровадження якої вирішить проблему непрозорості цього процесу.

Систему оцінювання вищої освіти можна також представити у вигляді системної моделі (рис. 3). Основними елементами цієї системи є такі процеси як ліцензування, акредитація, рейтингування, перевірка (моніторинг, модераторство), які за своєю сутністю є різними формами оцінювання. Для такої системи метою є підготовка інформації для прийняття управлінських рішень. Продуктом – достовірна інформація для прийняття управлінських рішень. Результатом – удосконалення діяльності системи вищої освіти України по показниках результативності, ефективності, якості.

Наявність регіонального рівня оцінювання передбачає, що критеріальні показники, які будуть розроблятися для елементів системи оцінювання (ліцензування, акредитація, рейтингування, перевірка), повинні містити регіональну компоненту. Тобто оцінювання повинно здійснюватися через призму регіональних можливостей і потреб. Тому, впровадження такої системи оцінювання потребує законодавчого затвердження, так званого, регіонального рівня управління в системі вищої освіти, визначення його функцій і завдань.

- Для регіонального рівня слід виділити систему, яка включає такі елементи:
- регіональний ринок освітніх послуг;
 - регіональний ринок праці;
 - регіональна стратегія розвитку;
 - регіональний ринок кадрового потенціалу (кадрів вищої кваліфікації).

НС РД – національна стратегія розвитку Держави;
 НСП ВО – національна стратегія розвитку вищої освіти;
 СУ ВО – система управління вищою освітою;
 СО ВО – система оцінювання вищої освіти;

РРОП – регіональний ринок освітніх послуг;
 РРП – регіональний ринок праці;
 РСП – регіональна стратегія розвитку;
 РРКП – регіональний ринок кадрового потенціалу (кадрів вищої кваліфікації);

НМД ВНЗ – науково-методична діяльність ВНЗ;
 СР ВНЗ – стратегія розвитку ВНЗ;
 МГД ВНЗ – матеріально-господарська діяльність ВНЗ;
 КР ВНЗ – кадрові ресурси ВНЗ

Рис. 2. Трьохрівнева модель управління системою вищої освіти

Доцільність поєднання саме цих елементів в систему доведено в роботах [10, 15, 16].

Системна модель діяльності вищих навчальних закладів (рівень внз) описана в роботі [9] як сукупність функціональних елементів діяльності.

Розроблена трьохрівнева модель управління системою вищої освіти дає можливість запропонувати деякі аспекти реформування управління системою вищої освіти України.

Першим аспектом реформування є створення соціально-освітніх систем, наприклад регіонального рівня. Регіональна соціально-освітня система повинна враховувати регіональні особливості ринку праці, потреби особистостей і сучасної концепції розвитку цивілізації. Така система характеризується інтегрованим освітнім потенціалом, який формується завдяки потенціалам вищих навчальних закладів (кадрового, науково-методичного, матеріально-технічного), що входять у даний регіон. Головною складовою регіонального освітнього потенціалу є кадровий ресурс (професорсько-викладацький склад).

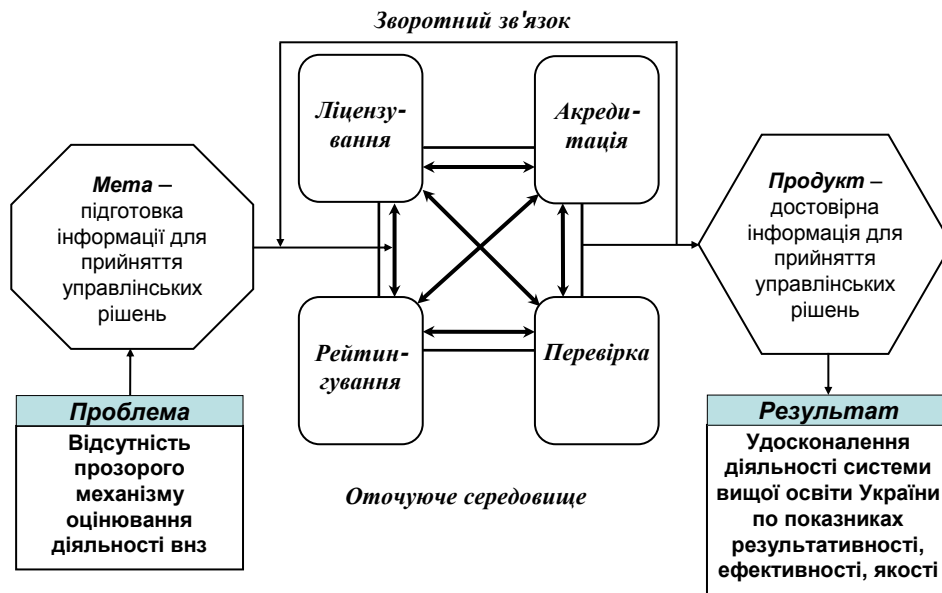

Рис. 3. Система оцінювання діяльності вищих навчальних закладів

Державні органи управління освітою повинні підтримувати розвиток задіяного освітнього потенціалу на рівні регіону, а не окремих вищих навчальних закладів, які у сукупності і складають визначений регіональний потенціал.

Другим аспектом реформування є зміна процедури ліцензування. Сутність змін зводиться до ліцензування спеціальностей в межах регіональної соціально-освітньої системи, а не окремих вищих навчальних закладів. Для цього доцільно запровадити таку послідовність дій:

- визначити освітні потреби регіону;
- визначити освітній потенціал регіону;
- визначити сукупність спеціальностей, за якими спроможен вести підготовку регіон як соціально-освітня система;
- розподілити і закріпити спеціальності за вищими навчальними закладами регіону;
- підготувати ліцензійну документацію.

Реалізація освітнього процесу повинна передбачати можливість регіональної мобільності шляхом використання потенціалу регіону як сукупних потенціальних можливостей усіх вищих навчальних закладів окремого регіону. Забезпечення якості підготовки студентів повинно здійснюватися завдяки

інтеграції вищих навчальних закладів регіону та мобільності студентів в межах вищих навчальних закладів регіону.

Третім аспектом є запровадження єдиної основи оцінювання. Усі види оцінювання повинні проводитися на єдиній інструментальній базі, яка для вищого навчального закладу повинна бути базовим джерелом прийняття управлінських рішень.

Рейтингове оцінювання застосовується як інструмент управління на основі запровадження такої системи оцінювання, яка дозволяє змінювати пріоритети і вагомість тих чи інших показників на певний період для того, щоб націлити вищий навчальний заклад на їх покращення. «Правила гри» (перелік показників, пріоритети, вага і т.ін.) повинні визначатися та оголошуватися заздалегідь не менш ніж, за рік до початку оцінювання. Це дасть можливість регіональним соціально-освітнім системам корегувати стратегії розвитку у відповідності до державних пріоритетів.

Усі критеріальні показники оцінювання повинні базуватися на реально досягнутих значеннях: граничних, середніх, розкиду і бенчмаркетинговим (бажано на значеннях, виходячи зі стратегії розвитку системи).

При цьому приблизно 80% критеріальних показників є деталізованими для оцінювання соціально-освітніх систем одного рівня, але 20% повинні враховувати особливості соціально-освітньої системи (наприклад, кадрове забезпечення підготовки по показниках кількості докторів та кандидатів наук для спеціальностей мистецтв і культури).

Останнім аспектом реформування є перехід в управлінні від парадигми «контролю» до парадигми «моніторингу і модераторства». Процес моніторингу повинен стати основним інструментом взаємодії вищого навчального закладу і регіональної освітньо-соціальної системи, а також регіональної освітньо-соціальної системи і держави (Міністерства освіти і науки). Модераторство – це засіб управління, оснований на встановленні «правил гри», а не жорстких вказівок щодо контролю.

Окремо стоїть важливе питання соціальної доступності освіти. Кризові явища в економіці України і зміни умов прийому до вищих навчальних закладів [17] призвели до істотного скорочення обсягів державного замовлення поряд із ростом вартості вищої освіти. Це в свою чергу впливає на доступність освіти, гарантованою Конституцією України, представників середнього та малозабезпеченого класів населення. Питання соціальної доступності освіти і її фінансування повинне частково вирішуватися на регіональному рівні, що відповідних потребує змін на державному рівні держави.

У сукупності наведені кроки реформування управління системою вищої освіти України можна представити у вигляді сукупності базових принципів, які є основою концепції реформування (табл. 1).

Кожен з наведених принципів при практичному впровадженні має як свої переваги, так і недоліки. Стисла сутнісна характеристика кожного з принципів і властиві йому переваги наведені у табл. 1.

Слід відзначити, що головним недоліком застосування принципів є розуміння під соціально-освітньою системою окремих регіонів України, виділених за традиційною територіально-географічною ознакою. Тобто, якщо регіональна соціально-освітня система відповідає класичній територіальній одиниці, то наведені принципи діють лише для малих регіонів (наприклад, Луганської, Черкаської, Миколаївської, Херсонської, Івано-Франківської і т.ін. областей). В межах великих областей і міст (наприклад, Київської, Харківської, Львівської і т.ін.) слід створювати декілька регіональних соціально-освітніх систем за районною або будь-якою іншою ознакою.

Принципи реформування системи управління вищими навчальними закладами і оцінювання її діяльності

№ з/п	Принцип	Сутність принципу	Позитивні Наслідки застосування принципу
1.	<i>Принцип самоорганізації</i>	Кожна соціально-освітня система (внз, система регіонального рівня і т. ін.) повинна розглядатися як система, що самостійно визначає власні досягнення поставленої мети в рамках визначених обмежень і «правил гри».	Відповідність соціально-освітньої системи реальним цілям
2.	<i>Принцип регіональної збалансованості структури підготовки спеціалістів</i>	Сукупність ліцензованих та акредитованих спеціальності соціально-освітня система повинна відповідати реальним потребам регіонального ринку праці, окремих особистостей і сучасній концепції розвитку цивілізації, на основі доведеної спроможності їх реалізації в регіоні.	Задоволення соціально-освітньою системою реальних потреб регіону
3.	<i>Принцип розвитку регіонального освітнього потенціалу</i>	Держава повинна підтримувати розвиток задіяного освітнього потенціалу на рівні регіону, а не окремих вищих навчальних закладів, які у сукупності і складають визначений регіональний потенціал.	Перехід внз від конкуренції до співпраці
4.	<i>Принцип регіональної мобільності</i>	Довгострокова участь викладачів і студентів і навчальному процесі інтегрованих навчальних закладів як правило реально здійснюється в межах регіону. Забезпечення якості підготовки повинно здійснюватися завдяки інтеграції внз регіону та мобільності студентів в межах внз регіону.	Відкритість соціально-освітньої системи в межах регіону
5.	<i>Принцип переходу в управлінні від парадигми «контролю» до парадигми «моніторингу і модераторства»</i>	Процес моніторингу повинен стати основним інструментом взаємодії внз та держави (МОН). Модераторство – засіб управління оснований на встановленні «правил гри», а не жорстких вказівок контролю.	Звітування соціально-освітніх систем щодо результатів власної діяльності на основі реальних даних
6.	<i>Принцип єдиної основи</i>	Усі види оцінювання повинні здійснюватися на єдиній інструментальній базі, яка повинна для внз бути базовим джерелом прийняття управлінських рішень. Рейтингове порівняння соціально-освітніх систем повинно ґрунтуватися на відкритих «правилах гри» щодо показників, їх пріоритетності, ваги і т.ін.	Прозорість використовуваних засобів і інструментів оцінки і порівняння

7.	<i>Принцип рамкового оцінювання</i>	Усі критеріальні показники оцінювання повинні базуватися на реально досягнутих значеннях: середніх, розкидом і бенчмаркетинговим (бажано значеннями, виходячи зі стратегії розвитку системи).	Реальність досягнутих значень показників оцінювання діяльності
8.	<i>Принцип врахування особливостей</i>	Приблизно 80% критеріальних показників є деталізованими для оцінювання соціально-освітніх систем одного рівня, але 20% повинні враховувати особливості соціально-освітньої системи.	Врахування унікальності і специфіки соціально-освітніх систем
9.	<i>Принцип соціальної доступності освіти</i>	Забезпечення рівної можливості отримання вищої освіти представникам усіх соціальних класів.	Забезпечення доступності освіти усім бажаним

Перелік цих принципів не є остаточним. Визначення вичерпної сукупності принципів потребує визнання та затвердження державою існування регіонального рівня. Лише за такої умови доцільною є побудова цілісної моделі реформування управління системою вищої освіти України.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку.
Отримані наступні наукові результати:

1. Для ефективного управління системою вищої освіти України обґрунтовано потребу переходу від двох до трьохрівневої моделі управління завдяки виділенню та законодавчому затвердженню регіонального рівня.

2. Визначені базові принципи реформування управління системою вищої освіти України.

3. Виявлено переваги і недоліки практичного застосування базових принципів реформування управління системою вищої освіти.

Подальші дослідження будуть присвячені розробці прозорого і простого механізму оцінювання та управління діяльністю соціально-освітніх систем на методичному та інструментальному рівнях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рач В. А. Методологічний підхід щодо визначення вектора руху системи / В.А.Рач, Т.В. Маматова // Сучасні інформаційні та енергозберігаючі технології життєзабезпечення людини: зб. наук. пр. – К.: КНУТД, 2003. – Вип. 13. – С. 403-406.
2. Практичні інструменти регіонального та місцевого розвитку: навчальний посібник / В.А. Рач, А. Гоне, М.А. Черенкова, О.А. Зеленко, О.М. Рач, О.В. Россошанська, П. Свяневич, О.М. Куцел, Д. Ліч, О.М. Медведєва, Г.С. Черепаха / За ред. проф. В.А. Рач. – Луганськ: ТОВ «Віртуальна реальність», 2007. – 156 с.
3. Блінцов В.С. До концепції управління проектом модернізації вищої освіти / В.С. Блінцов, В.В. Драгомиров // Управління проектами: стан та перспективи: III міжнар. наук.-практ. конф.: матеріали конф. – Миколаїв, 2007. – С. 34-37.
4. Данченко О.Б. Особливості організаційних проектів вищих навчальних закладів / О.Б. Данченко, Т.П. Животова, О.В. Зубченко // Управління проектами: стан та перспективи: III міжнар. наук.-практ. конф.: матеріали конф. – Миколаїв, 2007.– С.87-91.
5. Драгомиров В.В. Управление виртуальными программами обучения в высшем учебном заведении/ В.В. Драгомиров, К.В. Кошкин // Управління проектами у розвитку суспільства. Тема: Управління програмами організаційного розвитку в конкурентному оточенні: IV між. конф., 22-23 травня 2008 р.: тези допов. – Київ, 2008. – С.70-71.

6. Рулікова Н.С. Управління портфелем інноваційних проектів вищих навчальних закладів: Дис. ... канд. техн. наук: 05.13.22 / Рулікова Наталія Сергіївна. – Миколаїв, 2009. – 162 с.
7. Коляда О.П. Стратегічна діяльність і стратегічні портфелі проектів вищого навчального закладу в умовах соціально-демографічної кризи/ О.П. Коляда// Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2008. – № 4(28). – С. 67-72.
8. Россошанська О.В. Особливості портфельного управління проектами вищого навчального закладу / О.В. Россошанська, О.О. Осік// Управління проектами: стан та перспективи: IV між нар. наук.-практ. конф.,24-26 вересня 2008 р.: матеріали конф. – Миколаїв, 2008. – С. 138-139.
9. Коляда О.П. Проектно-орієнтована формалізація стратегічного компонента функціональної діяльності вищого учебного заведення / О.П. Коляда// Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2008. – № 3(27). – С. 81-87.
10. Борзенко-Мірошніченко А.Ю. Управління регіональною освітою у відповідності до парадигми публічного адміністрування: проектно-орієнтований погляд / А.Ю. Борзенко-Мірошніченко// Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2008. – № 3(27). – С. 87-92.
11. Википедия – свободная энциклопедия. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Реформа>.
12. Павленко Е. Чистка образования: в Украине слишком много вузов? / Е. Павленко. / Сейчас. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.seychas.com.ua/news/2008/10/23/235.htm>.
13. Россошанська О.В. Системне формування стратегічного потенціалу підприємства: Автореферат дис. канд. економ. наук: 08.06.01 / О.В. Россошанська/ Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. – Луганськ, 2006. – 18 с.
14. Литвак Б.Г. Разработка управленческого решения: учебник. – М.: Дело, 2002. – 392 с.
15. Борзенко-Мірошніченко А.Ю. Причины появи проектно-орієнтованого підходу до розвитку регіональної освіти / А.Ю. Борзенко-Мірошніченко/ Тези доповідей IV міжнародної конференції "Управління проектами: стан та перспективи". Відповідальний за випуск К.В. Кошкін. – Миколаїв: НУК, 2008. – С. 19-20.
16. Борзенко-Мірошніченко А.Ю. Платформа моделювання процесу розвитку регіональної освіти погляд / А.Ю. Борзенко-Мірошніченко// Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2008. – № 4(28). – С. 53-60.
17. Про затвердження умов прийому до вищих навчальних закладів України. Наказ № 802 від 02.09.2008. [[Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <http://www.mon.gov.ua>.

Стаття надійшла до редакції 27.01.2009 р.